

VALSTYBĖS IMUNITETAS NUO UŽSIENIO TEISMŲ JURISDIKCIJOS

Neringa Toleikytė

Vilniaus universiteto Teisės fakulteto
Privatinės teisės katedros doktorantė
Saulėtekio al. 9, I rūmai, LT-00117 Vilnius
Tel. (+370) 614 24694
El. paštas: neringa.toleikyte@gmail.com

Straipsnyje analizuojama valstybės imuniteto doktrininė raida ir nurodomos pagrindinės valstybės imuniteto taikymo problemos, su kuriomis susiduria užsienio valstybių teismai, ir aptariama negausi Lietuvos teismų praktika. Taip pat straipsnyje keliamas riboto valstybės imuniteto reglamentavimo nebuvimo klausimas, o tai sukelia problemų nustatant kriterijus, kada valstybė gali naudotis imunitetu ir kaip turėtų būti išreiškiamas valstybės atsisakymas imuniteto.

This article analyzes the development of doctrine of state immunity and discusses the main challenges faced by foreign countries and Lithuanian judicial practice while applying the state immunity. In this article, also an issue of regulation's absence of restricted state immunity is being raised, what leads to the problem to set the criteria both when state could invoke this immunity and how exactly the refusal from immunity should be expressed.

Įvadas

Šiandien yra pripažįstama, kad valstybė dalyvauja civiliniuose santykiuose lygiais pagrindais kaip ir kiti šių santykių subjektai, taip pat gali būti ieškovė ir atsakovė teismuose. Tokia nuostata įtvirtinta Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 2.36 straipsnio 1 dalyje, kurioje nustatyta, kad valstybė, savivaldybė ir jų institucijos yra civilinių santykių dalyvės lygiais pagrindais kaip ir kiti šių santykių dalyviai. Remiantis pagrindine prielaida, jog, atsižvelgiant į tai, kad valstybė dalyvauja privatinuose santykiuose ir dėl to privalo būti vertinama kaip lygiavertis privatiems asmenims tokių santykių dalyvis, svarbu paminėti, kad valstybė visada išliks spe-

cifiniu teisės subjektu, nes valstybė yra ir tarptautinės teisės subjektas, įgyvendinantis su savo suverenomis galiomis susijusias (valdžios) funkcijas, ir kuriam taikomas imunitetas nuo užsienio valstybių jurisdikcijos. Tarptautinės viešosios teisės kontekste valstybės imuniteto teisė – tai visuma teisės principų ir normų, kuriomis remiantis užsienio valstybė gali reikalauti netaikyti savo atžvilgiu kitos valstybės jurisdikcijos [17]. Atsižvelgiant į tai, kad valstybė atitinkamai gali būti tiek tarptautinių, tiek privatinių santykių subjektu, todėl teismui, nagrinėjančiam bylą, kurioje viena iš šalių yra užsienio valstybė, yra labai svarbu nustatyti, ar valstybė gali būti laikoma atsakovu civilinėje byloje, o

gal jai turi būti taikomas imunitetas, nes ji veikė kaip tarptautinių santykių subjektas ir įgyvendino valdžios funkcijas.

Teisės teorijoje skiriamos dvi pagrindinės valstybės imuniteto kryptys: absoliutus ir ribotas imunitetas [7, p. 10–11], jais brėžiama riba tarp valstybės veiksmų, kuriuos atlikus taikomas imunitetas, ir tų, kur imunitetas nesuteikiamas. Teisės moksle yra nedaug kategorijų, kurios, kaip „valstybės imunitetas“, yra nuolat peržiūrimos, todėl būtent besikeičiantis ekonominis valstybių bendradarbiavimas ir suaktyvėjusi tarptautinė prekyba paskatino valstybes lanksčiau žiūrėti į valstybės suverenitetą bei esant tam tikroms sąlygoms paklusti kitos valstybės jurisdikcijai. Reikia pasakyti, kad teisės moksle vis rečiau kyla diskusijų dėl to, ar turi būti taikomas ribotas imunitetas, ir vis daugiau dėmesio skiriama riboto imuniteto turinio ir taikymo klausimams. Valstybės imunitetas, susiformavęs kaip tarptautinės teisės paprotys, dėl kurio reglamentavimo tarptautiniu lygiu iki šiol nėra susitarta, kelia daug problemų vietos teismams, tai lemia nevienodos teismų praktikos egzistavimą, sukelia nesutarimų tarp teisės mokslininkų ir nėra pasiekiamas konsensuso dėl valstybės imuniteto taikymo suvienodinimo. Ši problematika paskatino straipsnio autorę analizuoti šią sudėtingą teisinę kategoriją bei įvertinti Lietuvos ir užsienio šalių teismų praktiką ir teisės doktriną taikant valstybės imunitetą.

Lietuvos tarptautinės privatinės teisės doktrinoje skiriamos šios keturios sritys, kurias apima valstybės imunitetas [14, p. 125]: imunitetas nuo užsienio valstybės teisės galiojimo, imunitetas nuo užsienio teismų jurisdikcijos, imunitetas nuo ieškinio užtikrinimo priemonių (laikiniųjų

apsaugos priemonių), imunitetas nuo užsienio teismų sprendimų priverstinio vykdymo. Šio straipsnio uždavinys nėra išanalizuoti visas valstybės imuniteto taikymo sritis, todėl daugiausia dėmesio skiriama klausimams, susijusiems su valstybės imunitetu nuo užsienio valstybės teismų jurisdikcijos¹, nagrinėti.

Valstybės imuniteto klausimai nėra detalai išanalizuoti Lietuvos Respublikos teisės moksle ir teismų praktikoje. Aktualūs Lietuvoje valstybės imuniteto klausimai buvo paliesti Kristinos Balevičienės straipsnyje „Riboto valstybės imuniteto doktrina ir jos taikymas Lietuvos Respublikoje“ bei „Subjektai, turintys teisę naudotis valstybės imunitetu nuo kitos valstybės teismo jurisdikcijos“, išspausdinti atitinkamai 2004 m. ir 2005 m. žurnale „Jurisprudencija“, taip pat 2008 m. apginta Simonos Selenionytės-Drukteinienės disertacija Mykolo Romerio universitete tema „Valstybės deliktinės atsakomybės raidos tendencijos“. Minėtuose darbuose analizuoti tik tam tikri valstybės imuniteto aspektai, nebuvo konceptualiai įvertinta valstybės imuniteto nuo užsienio teismų jurisdikcijos samprata ir taikymas. Yra vos kelios Lietuvos teismų bylos, kuriose daugiau buvo nagrinėjamas valstybės imuniteto klausimas, tačiau to nepakanka, kad būtų aiškiai nustatyti valstybės imuniteto taikymo Lietuvoje kriterijai. Labai svarbu įvertinti užsienio šalių patirtį sprendžiant valstybės imuniteto klausimus, todėl ypatingas dėmesys bus skiriamas *The Schooner Exchange v. McFaddon* bylai ir jos įtakai tolesnei šio instituto raidai. Ne

¹ Šiame straipsnyje bus vartojama sąvoka „valstybės imunitetas“, kuri šio straipsnio kontekste suprantama siaurai ir vartojama apibūdinti tik valstybės imunitetą nuo kitos valstybės teismų jurisdikcijos.

mažiau svarbi ir užsienio mokslininkų formuojama pozicija bei užsienio šalių patirtis reglamentuojant valstybės imuniteto klausimus, todėl šiame straipsnyje aktualiais laikomi 1976 m. JAV valstybės imuniteto aktas ir 1978 m. Jungtinės Karalystės valstybės imuniteto aktas. Taigi šio straipsnio pagrindinis tikslas – išanalizuoti juridikcinio valstybės imuniteto kaip teisinės kategorijos sampratą ir doktrininės ištakos bei apžvelgti kriterijus, kuriais remiantis nustatomos valstybės imuniteto taikymo ribos. Taip pat straipsnyje analizuojamos valstybės imuniteto taikymo problemos nacionaliniuose teismuose, kur svarbiausias klausimas – kada teismai turėtų atsisakyti taikyti valstybės imunitetą ir kaip turėtų būti išreiškiamas valstybės imuniteto atsisakymas. Siekiant išvardytų tikslų, naudojami šie pagrindiniai teisės mokslo tyrimo metodai: istorinis, loginis, sisteminis ir lyginamasis.

1. Valstybės imuniteto samprata ir doktrininės ištakos

Tarptautinėje teisėje valstybės imuniteto reikalavimas suprantamas kaip valstybės, jos organų ir atstovų, taip pat valstybės turto imunitetas nuo užsienio valstybės jurisdikcijos. Svarbiausia valstybės imuniteto funkcija – leisti valstybei tam tikrais atvejais nebūti patrauktai kaip atsakovui kitos valstybės teismuose. Remdamasi valstybės imuniteto suteikiama teise atsisakyti dalyvauti teismo procese, valstybė taip gali gintis nuo jai pareikšto ieškinio. Atsižvelgiant į tai, tarptautinė teisė šį reiškinį pavadino valstybės imunitetu nuo kitos valstybės jurisdikcijos. Tinkamas valstybės imuniteto taikymas tampa aktualus konkrečios valstybės teismuose, kai spren-

džiamas jurisdikcijos nagrinėti konkrečių ginčą klausimas, o byla turi užsienio elementą ir atsakovas yra užsienio valstybė.

Šiame kontekste labai aktualu nustatyti, kaip valstybės imuniteto sąvoką supranta teisės mokslininkai. Taigi valstybės imunitetas gali būti suprantamas kaip konkrečios proceso šalies, šiuo atveju valstybės, tačiau ne teismo, teisė atsisakyti dalyvauti procese [10, p. 23]. Profesorius Kenneth Culp Davis, kuris yra aršus suvereno imuniteto priešininkas JAV, teigia, kad ši kategorija yra viduramžių Anglijos monarchijos liekana, ir savo teiginį iliustruoja vaizdingu paaiškinimu, kad suvereno imuniteto naudojimas pasireiškia netikėtu keturių elementų deriniu – istoriniu atsitiktinumumu, įpročiu, įprasta tendencija vadovautis tuo, kas pažįstama, ir inercija [9, p. 383–384]. Taip pat profesorius yra įsitikinęs, kad „valstybės imunitetas“ kaip juridinis įrankis yra nereikalingas, nes teismai, sprenddami bylą, turėtų susilaikyti nuo kišimosi į valstybės valdžios reikalus, tokius kaip antai užsienio ar kariniai reikalai, kaip neturintys kompetencijos spręsti šių klausimų, ir atsisakyti nagrinėti bylą. Profesorės Suzanos Randall tvirtinimu, suvereno imunitetas turėtų būti suprantamas kaip labiau „sveiko proto padiktuota, o ne juridinė kategorija“, kurios pagrindu „visiškai nesuprantama, kodėl teismai turi taisyti tai, ką pažeidė kitos valstybės valdžia“ [15, p. 6–7]. Taigi tarp teisės mokslininkų nesutariama dėl valstybės imuniteto kaip teisinės kategorijos sampratos ir reikšmės, bet dar didesnių nesutarimų kyla siekiant išsiaiškinti jo turinį.

Valstybės imuniteto doktrina atsirado siekiant išspręsti tyrančią įtampą tarp dviejų tarptautinės teisės reikalavimų – suverenios valstybių lygybės ir konkrečios

valstybės teritorinės jurisdikcijos [12]. Valstybės imuniteto doktrina vystėsi laipsniškai, ilgą laiką tik filosofijos mokslininkų veikaluose buvo įvardijama kaip valstybės suverenitetas ir teisinę formą įgavo tik kai 1812 m. Amerikos municipaliniame teisme buvo sprendžiama byla *The Schooner Exchange v. McFaddon*², kurioje vyriausiasis teisėjas Marshal pasisakė, kad suverenitetas pasižymi valstybių lygybe, nepriklausomybe ir orumu, todėl valstybės jurisdikcija privaloma tik jos teritorijoje. Atsižvelgiant į tai suvereni valstybė turi aiškiai išreikšti valstybės imuniteto atsiskyrimą, kad būtų taikoma kitos valstybės jurisdikcija. Taigi Amerikos teismai vieni iš pirmųjų pradėjo taikyti ir aiškinti suvereno imuniteto sąvoką [8], visų pirma nustatant valstybės imuniteto ribojimus bei keliant klausimą, kokie valstybės veiksmai nesuteikia jai teisės remtis savo imunitetu. Minėta nutartis padarė didelę įtaką tolesnei valstybės imuniteto raidai ir užsienio valstybių teismų praktikai bei padėjo pamatus ribotai valstybės imuniteto doktrinai.

Skirstymas į absoliutų ir ribotą valstybės imunitetą radosi laipsniškai, būtent *The Schooner Exchange v. McFaddon*

² *The Schooner Exchange v. McFaddon* 11 US 7 Cranch, 116, 3 ed 287 (1812). Byla buvo iškelta dėl to, kad John M'Faddon ir William Greetham plaukė jiems priklausančiu laivu iš Baltimorės į Ispaniją. Laivas buvo užgrotas Napoleono kariuomenės ir Prancūzijos valdžios sprendimu buvo apginkluotas ir jam suteiktas karinio laivo statusas. John M'Faddon ir William Greetham teigė, kad laivas buvo nelegaliai pasisavintas Prancūzijos ir reikalavo atkurti jų nuosavybę į minėtą laivą. Pirmosios instancijos teismas pasisakė, kad John M'Faddon ir William Greetham neturi teisių į laivą ir jis yra Prancūzijos nuosavybė (šioje byloje svarbią reikšmę turėjo tai, kad Prancūzija ir Amerika tuo metu buvo sąjungininkės), o apeliacinėje instancijoje sprendimas buvo panaikintas. Tačiau Aukščiausiasis teismas, nenorėdamas sukelti įtampas tarp sąjungininkų, panaikino apeliacinės instancijos sprendimą ir paliko galioti pirmosios instancijos sprendimą.

byla davė pradžią įtvirtinti valstybės imuniteto doktriną, todėl sąlygiškai valstybės imuniteto raidą galima padalyti į du periodus. Pirmasis periodas, apimantis XVIII ir XIX amžius, vadinamas absoliutaus imuniteto periodu, jam būdinga tai, kad užsienio valstybei be išimčių buvo taikomas valstybės imuniteto principas [6]. Absoliutus valstybės imunitetas reiškė, kad privatūs subjektai arba įmonės negali paduoti į teismą užsienio valstybės, valstybės įstaigos ar institucijos [20], ir šis principas buvo taikomas be išimties, kitais žodžiais tariant, absoliutaus valstybės imuniteto doktrina suteikė užsienio valstybei absoliutų imunitetą nuo kitos valstybės teismo jurisdikcijos. Vadovaudamasis absoliučiu valstybės imunitetu, teismas galėdavo atsisakyti nagrinėti bylą vien tuo pagrindu, kad atsakovas yra užsienio valstybė (imunitetas *rati-one personae*). Taigi absoliutus imunitetas rėmėsi principu, kad suverenios valstybės yra absoliučiai lygios, todėl negali priklausyti nuo kitos valstybės suvereniteto, todėl visais be išimties atvejais buvo taikomas valstybės imuniteto principas.

Antrasis periodas yra siejamas su XX amžiaus pradžia (literatūroje randama nuomonių, kad šis periodas pradedamas skaičiuoti nuo Antrojo pasaulinio karo³), kai Vakarų valstybės pradėjo taikyti riboto valstybės imuniteto principą, atsižvelgdamas į besiplečiančią tarptautinę prekybą [8]. Kol nebuvo aiškaus atskyrimo – taikyti imunitetą ar jo netaikyti ir nebuvo suformuotos teismų praktikos šiuo klausimu, nacionaliniai teismai, kai reikėdavo spręsti bylą su atsakovu valstybe, buvo linkę remtis atsakovo statusu ir vadovautis absoliutaus

³ Iki 1945 metų galiojo paprotinė tarptautinės teisės taisyklė, kad teismai turėtų suteikti kitai valstybei imunitetą visais atvejais.

imuniteto doktrina. Šiuo metu, vyraujant riboto (arba funkcinio) valstybės imuniteto doktrinai, be atsakovo statuso, svarbus ir atsakovo veiksmų, kuriais grindžiamas ieškinys, pobūdis (imunitetas *ratione materiae*) [5]. Kaip pavyzdį galima pateikti Anglijos Aukščiausiojo teismo sprendimą byloje *NML Capital Ltd v Republic of Argentina*, kurioje teismas pasisakė, kad Argentina, išleidama akcijas, veikė kaip privatinės komercinių santykių subjektas [27], todėl negali naudotis imunitetu nuo užsienio valstybės teismų jurisdikcijos. Taikant ribotą valstybės imunitetą vis tiek būtina įvertinti, kad valstybė yra specifinis subjektas, kuris nors ir gali dalyvauti privatinės teisės reglamentuojamuose santykiuose lygiais pagrindais su kitais subjektais, tačiau visada, kaip sprendžiamas valstybės imuniteto klausimas, reikia atsižvelgti į valstybės, jos institucijos ar pareigūnų vykdomas funkcijas ir įvertinti, ar jos nėra susijusios su valstybės valdžios įgyvendinimu.

Paprastai literatūroje pateikiama nuomonė, kad absoliutaus imuniteto atsisakymas turi tik teigiamą pobūdį, tačiau yra ir manančiųjų, kad absoliutus valstybės imunitetas turi ir nenuginčijamų pranašumų, pavyzdžiui, valstybės imuniteto doktrina skirta apsaugoti valstybės turtą nuo iššvaistymo⁴. Taip pat yra nuomonių, kodėl žalos atlyginimas iš valstybės turto yra negalimas: 1) būtų pritarta neteisėtai kolektyvinės atsakomybės formai, t. y. žalą būtų priversti atlyginti ir asmenys, neprisidėję prie neteisėtų valstybės pareigūnų veiksmų; 2) būtų paneigtas individualios atsa-

komybės reikalavimas; 3) būtų anuliuota teisinė kontrolė leidžiant valstybės pinigus [16]. Šiuo atveju svarbu pažymėti ir tai, kad valstybės susitarė vadovautis valstybės imuniteto principu būtent tam, kad būtų užtikrinamas valstybių suverenios lygybės principas ir nebūtų suteikiama konkrečiai valstybei daugiau galių tarptautinėje bendruomenėje, o tai tam tikrais atvejais gali tapti įrankiu išlaikyti gerus tarptautinius santykius su užsienio valstybe, bet atitinkamai imuniteto suteikimas užsienio valstybei gali pažeisti tam tikrų asmenų subjektines teises. Todėl taikant valstybės imuniteto doktriną labai svarbu nepamiršti šios paprotinės tarptautinės teisės normos tikslo ir tinkamai įvertinti teisinius santykius, kuriuose dalyvauja valstybė, jos institucija ar pareigūnas.

Reikia pažymėti, kad, siekiant tinkamai taikyti valstybės imuniteto doktriną, aktualus jos taikymo diapazonas. Anglijos Lordų rūmai byloje *I Congreso del Partido* pasisakė, kad „būtų pernelyg paprasta pasakyti, kad ribotas imuniteto doktrinos taikymas reiškia, jog valstybės negali naudotis absoliutaus imuniteto principu komerciniuose ar prekybiniuose sandoriuose, bet svarbiausia apibrėžti ribas, kur valstybės imunitetas prasideda ir kur baigiasi“ [28]. Todėl toliau šiame straipsnyje aptariama, kaip valstybės imunitetas reglamentuojamas Lietuvoje, įvertinama užsienio šalių patirtis šiuo klausimu ir analizuojamos praktinės problemos, kylančios taikant ribotą valstybės imunitetą.

2. Valstybės imuniteto reglamentavimo problematika ir iššūkiai

Siekiant suvienodinti valstybės imuniteto taikymo klausimus ir užtikrinti tinkamą

⁴ 2006 metų byla *Allen v. Gold Country Casyno* 05-15332, kurioje buvo pasisakyta, kad „byloje taikomas imunitetas būtent yra skirtas apsaugoti bendruomenės turtą, o tai yra istoriškai valstybės imuniteto pagrindinis bruožas“.

pažeistų teisių gynimą, tarptautiniu mastu buvo siekiama kodifikuoti valstybių praktiką valstybės imuniteto taikymo srityje.

Nėra universalios sutarties, kurią būtų galima taikyti visais atvejais, kilus valstybės imuniteto taikymo problemų, o visi iki šiol buvę bandymai netapo visuotinai privalomais. Pirmasis tarptautinis dokumentas, kuriame buvo siekiama spręsti valstybių imuniteto klausimus, – 1926 m. Briuselio konvencija dėl valstybėms priklausomų laivų imuniteto [13, p. 77]. Šioje konvencijoje buvo siekiama nustatyti valstybės imuniteto ribojimo taisyklės laivams ir kroviniams, kurie pasamdyti valstybiniais ir nekomerciniams tikslams. Viena iš reikšmingiausių regioninių sutarčių laikoma Europos Tarybos 1972 m. Bazelio konvencija dėl valstybės imuniteto, tačiau ne visos tuometės valstybės narės pasirašė šią konvenciją ir tikslas nebuvo pasiektas. Joje buvo nustatyti minimalūs standartai, kada valstybės turėtų atsisakyti imuniteto, pavyzdžiui, jei valstybė pareiškia priešiškinį, jei buvo iš anksto atsisakiusi imuniteto (tarptautinėje sutartyje, komerciniame sandoryje ar atskiru pareiškimu). Šia tarptautine sutartimi siekta sujungti Europos valstybių praktiką valstybės imuniteto klausimais, tačiau susidurta su sunkumais, nes kiekvienos valstybės teismai valstybės imuniteto doktriną taiko skirtingu mastu. Ypač tai buvo pasakyta apie naujai besikuriančias valstybes, kurios tuo metu dar taikė absoliutaus valstybės imuniteto doktriną [13, p. 83].

Dalis valstybių, tarp kurių daugiausia bendrosios teisės tradicijos, paskatintos 1972 m. Bazelio konvencijos, pradėjo dėti pamatus nacionaliniams valstybės imunitetą reglamentuojantiems aktams, tarp kurių galima paminėti 1987 m. Jungtinės Karalystės valstybės imuniteto aktą,

1976 m. JAV valstybės imuniteto aktą, taip pat šiuos santykius atskiru dokumentu reglamentavo Kanada, Pakistanas, Malajzija ir Singapūras. O kontinentinės teisės tradicijos šalys ribotą valstybės imunitetą pasirinko įtvirtinti teismų praktikos pagalba. Kaip pavyzdį galima pateikti 1963 m. Vokietijos Konstitucinio teismo sprendimą Irano byloje⁵ – tai viena iš pirmųjų Europoje bylų, kurioje buvo pasisakyta dėl valstybės absoliutaus imuniteto ribojimo. Panašią praktiką turi ir Italija, Belgija bei Egiptas, nusprendę nepriimti atskiro įstatymo, reguliuojančio valstybės imunitetą, bet pasitelkti precedentą. Lietuvoje taip pat nėra bendro akto, reglamentuojančio valstybės imuniteto klausimus, ir išlieka tendencija valstybės imuniteto klausimus spręsti remiantis teismų praktika.

Pirmiau buvo nurodyta, kad kontinentinės ir bendrosios teisės tradicijų šalys skirtingai sprendžia valstybės imuniteto reglamentavimo klausimą, tačiau tarptautiniu lygiu valstybės imuniteto reglamentavimas išlieka visiškai abstraktus ir taip pat kelia nemažai problemų. Siekiant įvertinti valstybės imuniteto reglamentavimo tendencijas, aktuali 2004 m. gruodžio 2 d. Jungtinių Tautų priimta konvencija dėl valstybių ir jų turto jurisdikcijos imunitetų, kurios tikslas buvo suderinti ir suvienodinti praktiką. Ši konvencija dar neįsigaliojusi, todėl gali būti vertinama tik kaip rekomendaciniai reikalavimai valstybės imuniteto taikymo klausimais. Konvencija nustatė civilinio proceso taisyklės ir jų išimtis, kuriomis vadovaujantis turėtų būti nustatoma valstybės imuniteto apimtis. Viena iš priežasčių, kodėl minėta konvencija neįsigaliojo,

⁵ *Empire of Iran* byla, Vokietijos federacinis konstitucinis teismas (30 April 1963), 45 ILR 57.

yra ta, kad ne visos valstybės pritarė konvencijoje įtvirtintam valstybės imuniteto ribojimui, nes posovietinėse valstybėse ir Kinijoje vis dar buvo gajus absoliutaus imuniteto principas. Taip pat nepritarimą reiškė ir valstybės, kurios jau buvo priėmusios nacionalinius aktus, reguliuojančius valstybės imuniteto klausimus, todėl konvencijoje numatyti reikalavimai ne visada atitiko jų išreikštą valią nacionaliniuose dokumentuose. Taigi nors konvencijos tikslas nebuvo pasiektas, nes konvencija nėra ratifikuota privalomo skaičiaus valstybių, tačiau labai svarbu pažymėti, kad, nors ir negavo privalomosios galios, konvencija atspindi valstybių tarptautinės paprotinės teisės raidą valstybės imuniteto srityje, ir jos ratifikavimas nustatytų universalų standartą, kuris turėtų būti taikomas valstybės vidaus teisėje sprendžiant valstybės imuniteto klausimą.

Kaip jau buvo pasisakyta, valstybės imunitetas susiformavo kaip tarptautinis paprotys ir nėra nustatyta tarptautinių ir visuotinai privalomų įpareigojimų, kaip jis turėtų būti taikomas. Valstybėse, kuriose nėra galiojančių valstybės imunitetą reglamentuojančių aktų, dažnai teismų praktika tampa vieninteliu šaltiniu, reguliuojančiu šiuos klausimus konkrečios valstybės teisinėje sistemoje. Tokia situacija aptinkama Vokietijoje, Italijoje, taip pat Lietuvoje. Svarbu paminėti, kad 1964 m. Civilinio proceso kodekso (galiojusio iki 2003 m. sausio 1 d.) 479 straipsnio 1 dalyje buvo įtvirtintas absoliutaus imuniteto principas: „Pareikšti ieškinį užsienio valstybei, užtikrinti ieškinį ir nukreipti išieškojimą į užsienio valstybės turtą gali būti leidžiama tik tai kompetentingų atitinkamos užsienio valstybės institucijų sutikimu.“ Lietuvos Aukščiausiasis Teismas, nors ir galiojo

1964 m. Civilinio proceso kodekso norma, įtvirtinanti absoliutų valstybės imunitetą, tačiau pripažino 1964 m. Civilinio proceso kodekso 479 straipsnio 1 dalį neatitinkančia kintančios tarptautinių santykių ir teisės realybės ir taikė riboto valstybės imuniteto doktriną⁶. Tačiau Lietuvoje nėra nei specialaus įstatymo, nei Civilinio proceso kodekse nuostatos, reglamentuojančios valstybės imuniteto klausimą, todėl teismai paprastai šį klausimą sprendžia kiekvienos konkrečios bylos atveju. Labai aktuali 2007 m. balandžio 6 d. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo civilinė byla *S. N. v. Švedijos Karalystės ambasada* Nr. 3K-3-142/2007, kuri ne tik dar kartą įtvirtina riboto valstybės imuniteto reikalavimą, bet kartu teismas bando apibrėžti kriterijus⁷, kuriais vadovaujantis siekiama nustatyti riboto valstybės imuniteto taikymo sritį.

Šiame kontekste labai aktualus 2010 m. kovo 23 d. paskelbtas Europos Žmogaus Teisių Teismo Didžiosios kolegijos sprendimas byloje *Cudak prieš Lietuvą*⁸ (pareiš-

⁶ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 1998 m. sausio 5 d. nutartį civilinėje byloje *V. S. v. JAV ambasada, bylos Nr. 3K-1/1998*; 2000 m. gruodžio 21 d. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo „Lietuvos Respublikos teismų praktikos, taikant tarptautinės privatinės teisės normas, apibendrinimo apžvalga“ (*Teismų praktika*, 2001, Nr. 14); 2001 m. birželio 25 d. nutartį civilinėje byloje *A. C. (S.) v. Lenkijos Respublikos ambasada, bylos Nr. 3K-3-203/2001*.

⁷ Lietuvos Aukščiausiasis Teismas pasisakė, kad „<...> abi valstybės pripažįsta riboto valstybės imuniteto doktriną, taigi, nustačius, kad konkrečiu atveju šalių ginčas kilo iš privatinės teisės reglamentuojamų santykių, kuriuose valstybė negali remtis imunitetu, Švedija negalėtų prieštarauti bylos pagal jai reikšiamą ieškinį nagrinėjimui Lietuvos teisme“.

⁸ Bylą prieš Lietuvos Respubliką pradėjo Lietuvos Respublikos pilietė Alicija Cudak, kuri 2001 m. gruodžio 4 d. pateikė pareiškimą (Nr. 15869/02) Teismui pagal Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos 34 straipsnį. Pareiškėja buvo atleista iš darbo ir dėl to pateikė civilinį ieškinį, prašydama priteisti jai kompensaciją dėl neteisėto atleidimo iš darbo. Lenkijos

kimo Nr. 15869/02) [11], kurioje teismas pasisakė, kad Lietuvos teismai, patenkinę prašymą taikyti valstybės imunitetą ir pareikšdami, kad neturi jurisdikcijos nagrinėti pareiškėjos ieškinio, neužtikrinę pagrįsto proporcingumo santykio, viršijo savo nuožiuos laisvę ir todėl pažeidė pačią pareiškėjos teisės kreiptis į teismą esmę. Teismas pasisakė, kad Lietuvos valstybės teismai, pritaikę valstybės imuniteto nuo jurisdikcijos principą, ir pripažinę, kad Lenkijos ambasada gali naudotis valstybės imunitetu su darbo sutartimi susijusiais klausimais, pažeidė Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvenciją, nes neirodė, kad pareiškėja vykdė ypatingas funkcijas, susijusias su valstybės valdžios įgyvendinimu. Galiausiai ginčo nagrinėjimo dalykas buvo susijęs su pareiškėjos atleidimu iš darbo, o ne su Lenkijos Vyriausybės suvereniais interesais. Aktu ir tai, kad priimdama sprendimą kolegija vadovavosi dar neįsigaliojusia 2004 m. gruodžio 2 d. Jungtinių Tautų konvencija dėl valstybių ir jų turto jurisdikcijos imunitetų, o Lietuva nėra ratifikavusi minėtos 2004 m. Jungtinių Tautų konvencijos. Šiuo požiūriu teismas nurodė, kad yra nusistovėjęs tarptautinės teisės principas, jog net ir tais atvejais, kai valstybė nėra ratifikavusi sutarties, jai gali būti privaloma viena iš jos nuostatų, jei ta nuostata atspindi paprotinę tarptautinę teisę, arba ją „koduodama“, arba sukurdamą naują paprotinę normą, todėl 2004 m. Jungtinių Tautų

užsienio reikalų ministerija pareikalavo taikyti imunitetą nuo Lietuvos Respublikos teismų jurisdikcijos, ir Vilniaus apygardos teismas nutraukė bylą dėl jurisdikcijos stokos. Vilniaus apygardos teismo sprendimas buvo apskūstas ir nagrinėjamas kasacine tvarka, o vėliau pareiškėjas pateikė pareiškimą (Nr. 15869/02) Europos Žmogaus Teisių Teismui pagal Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos 34 straipsnį.

konvencijos nuostatos buvo pritaikytos kaip paprotinė tarptautinė teisė.

Galiojantis Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodeksas valstybės imuniteto klausimo nereglamentuoja, todėl reikia konstatuoti, kad esamas valstybės imuniteto teisinis reglamentavimas Lietuvoje yra nepakankamas, o esama teismų praktika kol kas nubrėžia tik pagrindines tokio reglamentavimo gaires [13, p. 144]. Yra autorių, manančių, kad kiekviena valstybė turėtų valstybės imuniteto taikymo klausimus spręsti priimdama savo civilinius ar komercinius vidaus dokumentus, reglamentuojančius valstybės imuniteto taikymo klausimus [8]. Taip pat nėra galiojančios tarptautinės sutarties, reguliuojančios valstybės imuniteto klausimus, todėl tolesnė valstybės imuniteto, kaip tarptautinio papročio, raida paliekama teismų praktikai.

3. Kriterijai, padedantys nustatyti skirtumą tarp valstybinių ir privačių aktų

Išanalizavus valstybės imuniteto teisinį reglamentavimą, svarbu aptarti konkrečius kriterijus, kada valstybės imunitetas gali būti ribojamas, o tam tikrais atvejais valstybei išlieka teisė nebūti patrauktai kaip atsakovui kitos valstybės teismuose. Tuo atveju, kai ieškinys yra reiškiamas užsienio valstybei ar jos institucijai, nacionalinio teismo galimybė nagrinėti tokį ieškinį priklauso nuo to, iš kokio pobūdžio teisinių santykių, t. y. iš reglamentuojamų viešosios ar privatinės teisės, kilo šalių ginčas, ir ar užsienio valstybė reikalaus taikyti jai valstybės imuniteto doktriną. Nacionaliniam teismui nustačius, kad ginčas su užsienio valstybe kilo iš viešosios teisės reglamentuojamų santykių, kuriuose taikoma valstybės imu-

niteto doktrina, ir diplomatiniais kanalais išsiaiškinus, jog užsienio valstybė nesutinka, kad jai ar jos institucijai pareikštas ieškinys būtų nagrinėjamas iš esmės, t. y. prašo taikyti jai imuniteto doktriną, ieškinys negali būti teismo nagrinėjimo dalykas ir teismas turi nutraukti bylą.

Svarbu paminėti, kad konkrečios valstybės teismas sprendžia, ar taikyti valstybės imunitetą, kai yra pateiktas ieškinys teisme, kuriame užsienio valstybė arba jos institucija yra nurodyta kaip atsakovė. Tai gi užsienio valstybės teismo prerogatyva vertinti, iš kokių teisinių santykių – viešųjų ar privačių – yra kilęs ginčas. Atsižvelgiant į tai, teismai ne tik taiko valstybės imuniteto doktriną, bet ir remdamiesi teismų praktika nustato aiškius kriterijus, kuriais vadovaujantis būtų galima atskirti *acta jure gestionis* ir *acta jure imperii*.

Civilinės teisės tradicijos valstybės riboto valstybės imuniteto taisyklę taiko remdamosi *acta jure imperii*, kuris reškia, kad valstybė tokiuose santykiuose⁹ gali remtis imunitetu, ir *acta jure gestionis*, kur valstybei nesuteikiama teisė remtis imunitetu, atskyrimu, o bendrosios teisės tradicijos kriterijus, nulemiantis imuniteto valstybei taikymą, yra ar santykiai susiję su suvereno santykiais, ar su komerciniais [13, p. 84].

Iš pirmo žvilgsnio labai aiškus skirstymas į *acta jure imperii* ir *acta jure gestionis* sukelia didelių neaiškumų teismams taikant tai praktiškai. Visuotinai pripažįstama, jeigu ginčas kyla dėl valstybės veiksmų, susijusių su politiniais reikalais, valstybė gali remtis imunitetu [8], tačiau dažnai nėra taip lengva nustatyti konkre-

čių santykių kilmę. Valstybės susiduria su sunkumais priskirdamas tam tikrą teisinį santykį viešosios arba privatinės teisės sričiai, nes nors pats skirstymas į *acta jure gestionis* ir *acta jure imperii* yra logiškas ir pagrįstas, tačiau pagrindinė problema yra kvalifikuoti atitinkamą teisinį santykį kaip priklausantį vienai arba kitai kategorijai [13].

Šią problemą buvo bandoma spręsti 1972 m. Bazelio konvencijoje dėl valstybės imuniteto, taip pat lokaliuose aktuose – 1978 m. Jungtinės Karalystės priimtame Valstybės imuniteto akte ir 1976 m. JAV valstybės imuniteto akte, nors juose nebuvo pateikta aiškių kriterijų, kuriais vadovaujantis reikėtų atskirti *acta jure gestionis* ir *acta jure imperii*. Tačiau pažangiai vertinamas bandymas pateikti sąrašą atvejų, kai valstybei imunitetas nesuteikiamas. Pavyzdžiui, remiantis 1972 m. Bazelio konvencija dėl valstybės imuniteto, valstybė negali remtis imunitetu nuo kitos valstybės jurisdikcijos, jeigu tai yra susiję su darbo sutartimi, nekilnojamuoju turtu arba su prekės ženklu, kurio apsauga yra teismo vietos valstybėje. O 1978 m. Jungtinės Karalystės valstybės imuniteto aktas numato daugiau atvejų, kada valstybė negali remtis imunitetu, pavyzdžiui, procesuose dėl pridėtinės vertės mokesčio, akcizo ar žemės ūkio rinkliavų, kurias jis turi mokėti.

1972 m. Bazelio konvencijoje dėl valstybės imuniteto ir 1978 m. Jungtinės Karalystės valstybės imuniteto akte vartojamas terminas „komercinis“, taip siekiant sukonkretinti santykius, kuriuose valstybė negali naudotis imunitetu. Bazelio konvencijoje dėl valstybės imuniteto nurodyta, kad valstybė neturi imuniteto „pramoniniuose, komerciniuose ar finansiniuose“ santykiuose, „civiliniuose ar komerciniuose klausimuo-

⁹ Santykiais šiuo atveju gali būti suprantami ne tik veiksmai, bet ir valstybės institucijų sudaromi sandoriai.

se“, ar „pramoniniuose ar komerciniuose santykiuose, kur valstybė veikia kaip privatus subjektas“. 1978 m. Jungtinės Karalystės valstybės imuniteto akte numatytas terminas „komercinis sandoris, kuriame veikia valstybė“, kuris aiškinamas kaip kiekvienas sandoris, kurio metu tiekiamos prekės ar teikiamos paslaugos; paskola ar kitas sandoris, kuriuo remiantis finansuojama arba garantuojama, arba apdraudžiama, arba kitas finansinis įsipareigojimas; kitas sandoris ar veiksmas, kuriuo nėra įgyvendinamos valdžios funkcijos. Reikia pažymėti, kad terminas „nėra įgyvendinamos valdžios funkcijos“ taip pat nėra pakankamai aiškus, kad būtų galima tiksliai atskirti valstybės arba komercinius santykius.

1976 m. JAV valstybės imuniteto aktas numato daugiau teisių nacionaliniams teismams spręsti, ar konkretūs santykiai yra komerciniai, ar įgyvendina valstybės suverenitetą. Akte „komercinė veikla“ apibūdinama kaip komercinis veiksmas, konkretus komercinis sandoris ar aktas. Komercinis pobūdis vertinamas pagal veiksmo prigimtį, o ne pagal tikslą“ [13, p. 85].

Galiojančių teisės aktų analizė parodė, kad teismui vertinant santykius, iš kurių kilo ginčas, esminę reikšmę turi termino „komercinis“ turinio nustatymas. Dalis valstybių, siekdamas nustatyti, ar tai yra priskiriama komerciniam sandoriui, ieško sandorio tikslo arba prigimties [13, p. 86]. Kriterijus (tikslas) turi mažai praktinės naudos, nes valstybės visada stengsis pagrįsti, kad konkretus veiksmas yra kilęs iš valstybės suvereniteto įgyvendinimo. Kitas kriterijus, t. y. prigimtis, labiau pripažįstamas ir buvo įtrauktas į 1976 m. JAV valstybės imuniteto aktą, nurodant, kad valstybės veiksmai turėtų būti pripažįstami komerciniais vertinant veiksmų

prigimtį, o ne tikslą. Taip pat yra atvejų, kai pasiūlomas naujas vertinimo kriterijus, pavyzdžiui, Jungtinės Karalystės *I Congreso del Partido* [13, p. 79] byloje, kurioje esminiu kriterijumi buvo nuspręsta laikyti „visą sandorio sudarymo kontekstą“, t. y. neapsiribojant vienu kriterijumi, o siekiant atsižvelgti į visas sandorio sudarymo aplinkybes.

Yra buvę ginčų, kai iš pirmo žvilgsnio valstybės veiksmai gali būti traktuojami kaip komercinio pobūdžio, tačiau tikroji jų esmė yra susijusi su tarptautiniais valstybių santykiais. Kaip pavyzdį galima pateikti *Yessenin-Volpin v. Novosti Press Agency* bylą, kurioje teismas pasisakė, kad nors kilę santykiai ir buvo komercinio pobūdžio, tačiau valstybės veiksmai susiję ne su komerciniais tikslais [31]. Teismas padarė tokią išvadą todėl, kad „Novosti Press Agency“ didžioji dalis turto priklauso tuometei Sovietų sąjungai. Teismas šioje byloje taip pat pasisakė, kad valstybei, kuri, remdamasi savo suverenitetu, reikalauja imuniteto, komercinė veikla turi būti specifinė, t. y. nesusijusi su išimtinai valstybės vykdomomis funkcijomis [13, p. 86]. Kita byla, kurioje valstybei buvo suteikta teisė pasinaudoti imunitetu, Italijos kasacinio teismo byla *Borri Loca v. Republic of Argentina*. Šioje byloje teismas pabrėžė, kad Argentina gali naudotis valstybės imunitetu šiame ginče, nors valstybės išleistos obligacijos, kuriomis buvo siekiama mažinti valstybės išsiskolinimus, yra komercinės prigimties, tačiau Argentina šiuo atveju veikė kaip viešosios teisės subjektas [32].

Taigi visuotinai nustatytų kriterijų, kaip vertinti valstybės veiksmus – juos priskirti prie suverenių valstybės galių išreiškimo ar kaip komercinius, nėra priimta, todėl šios problemos analizė palikta teismų praktikai

ir teisės mokslui. Verta atkreipti dėmesį, kad valstybės veiksmų vertinimas pagal tai, ar jie yra komercinio pobūdžio, turėtų būti naudojamas tik kaip bazinis kriterijus, nereikėtų juo pasitikėti visais be išimties atvejais, nes šiuo kriterijumi vadovaujantis nebus išspręsta praktinių kylančių problemų. Pavyzdžiui, valstybei pažeidus Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos saugomas žmogaus teises, tokie veiksmai negali būti priskirti nei prie valstybės suverenų galių išreiškimo, nei tuo labiau prie dalyvavimo komerciniuose sandoriuose. Teisės moksle aptinkama pasiūlymų, kaip turėtų būti valstybės veiksmai skirstomi į komercinius ir valstybinius [13, p. 91]: 1) nustačius konkrečius atvejus, kada valstybė gali naudotis imunitetu, būtų galima atsisakyti komercinio sandorio kriterijaus; 2) nustatyti reikalavimus, kuriais vadovaujantis būtų įvertinami santykiai, kuriuose dalyvavo valstybė; 3) pasiūlymas valstybės veiksmus skirstyti į prievoles, kylančias iš privatinų santykių, ir prievoles, kylančias iš viešojo intereso; 4) nustatant minimalius standartus valstybės imunitetui, išplaukiančius iš tarptautinės teisės reikalavimų.

4. Valstybės imuniteto atsisakymas

Valstybei kaip suverenui, įgyvendinančiam valdžios funkcijas, tarptautinė teisė suteikia galimybę naudotis valstybės imunitetu nuo kitos valstybės jurisdikcijos, tačiau ši teisė nepaneigia valstybės galimybės savo iniciatyva dalyvauti teismo procese ir atsisakyti valstybės imuniteto teikiamų privilegijų. Kai valstybė sutinka paklusti kitos valstybės jurisdikcijai, teismas konstatuoja, kad valstybė atsisakė imuniteto nuo kitos valstybės jurisdikcijos savo apsisprendimu. Kaip ir kiekvienas kitas atsakovas, valstybė byloje turės vykdyti visus privalomus

teismo nurodymus [13, p. 100]. Taigi jeigu valstybė atsisako imuniteto kitos valstybės jurisdikcijos atžvilgiu, ji prisiima ir visus iš to išplaukiančius padarinius.

Valstybės imuniteto taikymas ar jo atsisakymas sukelia padarinių ne tik ginčo šalių interesams apginti galbūt pažeistas teises, tačiau gali turėti įtakos ir tarptautiniams valstybių santykiams, todėl teismas turi būti visiškai įsitikinęs, kad valstybė atsisako imuniteto byloje, ir reikalauti, kad atsisakymas būtų aiškiai išreikštas. *New England Merchants National Bank v. Iran Power Generation and Transmission Co.* byloje [18, p. 375–379] buvo pasisakyta, kad valstybė, atsisakydama imuniteto, turi tai išreikšti aiškiai, suprantamai ir nedviprasmiškai.

Sudėtinga nustatyti bendrą taisyklę, kas turėtų būti laikoma aiškiu ir nedviprasmišku imuniteto atsisakymu, todėl svarbu įvertinti teismų praktiką, o ji kiekvienoje valstybėje yra skirtinga. Bendrosios teisės tradicijos šalyse taiko pakankamai siaurą imuniteto atsisakymo aiškinimą, nustatant, ar imuniteto atsisakymas yra tinkamas. Anglijos Lordų rūmų teismas 1924 metais *Development Co v. Kelantan Government* byloje pasisakė, kad sutikimas netaikyti imuniteto arbitraže nereiškia imuniteto atsisakymo arbitražo sprendimo vykdymo procese [33]. O *Kahan v. Pakistan Federation* byloje teismas laikėsi dar griežtesnės pozicijos ir nurodė, kad „vargu ar susitarimas kitos valstybės jurisdikcijai yra efektyvus, jeigu valstybė vėliau nutaria atsisakyti tokio susitarimo. Niekas, išskyrus tik valstybės pareiškimas teismo akivaizdoje, kad ji atsisako imuniteto, yra pakankamas pagrindas netaikyti imuniteto“ [13, p. 101]. Taigi imuniteto atsisakymo reikalavimai ir kaip atsisakymas turi būti išreikštas bendrosios teisės tradicijos valstybėse yra pa-

kankamai griežti, o jų nesilaikymas gali lemti imuniteto atsisakymo negaliojimą. O civilinės teisės tradicijos valstybėse imuniteto atsisakymo taikymas yra suprantamas liberaliau – imuniteto atsisakymas yra priimtinas ir tais atvejais, kai toks atsisakymas numanomas iš valstybės veiksmų, nors nėra tiesiogiai išreikštas [13, p. 101].

1972 m. Bazelio konvencijoje dėl valstybės imuniteto ir 1987 m. Jungtinės Karalystės valstybės imuniteto akte numatyta, kad imuniteto galima atsisakyti įtraukiant tokį atsisakymą į sutartį arba sudarant atskirą susitarimą dėl imuniteto atsisakymo. 1972 m. Bazelio konvencijoje dėl valstybės imuniteto numatyta, kad valstybės atsisakymas imuniteto bus tinkamas, jeigu tokį atsisakymą numato tarptautinė sutartis, arba valstybės pasirašytoje sutartyje, arba kai valstybė išreiškė atsisakymą jau po to, kai kilo šalių ginčas. Panašus reglamentavimas numatytas ir 1987 m. Jungtinės Karalystės valstybės imuniteto akte, kuriame pasakyta, kad imunitetas netaikomas tais atvejais, kai valstybė yra sudariusi rašytinę sutartį dėl imuniteto netaikymo arba po to, kai kilo ginčas. 1987 m. Jungtinės Karalystės valstybės imuniteto akte nurodyta ir tai, kad imunitetas netaikomas tada, kai valstybė pradeda dalyvauti procese arba imasi kokių nors procesinių veiksmų [13, p. 102]. Tačiau reikia įvertinti ir tai, kad ne bet koks valstybės įstojimas į procesą gali būti vertinamas kaip imuniteto atsisakymas. Reikia pažymėti, kad valstybė gali įstoti į procesą ir tuo atveju, kai ji procese dalyvauja būtent reikalaujama taikyti valstybės imunitetą konkrečiu atveju ir toks dalyvavimas nebus laikoma imuniteto atsisakymu.

Išvados

Teisės moksle vis rečiau kyla diskusijų, ar turi būti taikomas ribotas imunitetas, ir vis daugiau dėmesio skiriama riboto imuniteto turinio ir taikymo klausimams.

Teisinių santykių, kuriuose dalyvauja valstybė, skirstymas į *acta jure gestionis* ir *acta jure imperii* yra logiškas ir pagrįstas riboto valstybės imuniteto taikymo pagrindas, tačiau pagrindinė problema yra kvalifikuoti atitinkamą teisinį santykį kaip priklausantį vienai arba kitai kategorijai. Pagrindinis kriterijus, suformuotas teismų praktikos ir įtrauktas į valstybių imunitetą reglamentuojančius teisės aktus, yra komercinio sandorio kriterijus.

Valstybės veiksmų vertinimas pagal tai, ar jie yra komercinio pobūdžio, turėtų būti naudojamas tik kaip bazinis kriterijus nustatant valstybės imuniteto taikymo sritį, tačiau juo nereikėtų pasitikėti visais be išimties atvejais, nes sandoris gali būti mišraus pobūdžio. Atsižvelgiant į tai, siekiant įvertinti sandorio pobūdį, reikia analizuoti sandorio prigimtį, tikslą ir sudarymo kontekstą.

Atsisakyti imuniteto turi būti leistina tada, kai sudaryta sutartis, numatanti imuniteto atsisakymą, arba kai tai aiškiai ir nedviprasmiškai numanoma iš valstybės veiksmų, pavyzdžiui, kai valstybės atstovai dalyvauja teismo procese. Svarbu paminėti, kad imuniteto atsisakymu neturi būti suprantamas toks valstybės dalyvavimas teismo procese, kai valstybės atstovai dalyvauja procese ir pareiškia reikalavimą taikyti imunitetą bei kai valstybės atstovai dalyvauja procese sprendžiant taikytinos teisės klausimą.

LITERATŪRA

Norminiai teisės aktai

1. Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija. *Valstybės žinios*, 1995, nr. 40-987.
2. Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas. *Valstybės žinios*, 2000, nr. 74-2262.
3. Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodeksas. *Valstybės žinios*, 2002, nr. 36-1340.

Specialioji literatūra

4. BALEVIČIENĖ, K. Riboto valstybės imuniteto doktrina ir jos taikymas Lietuvos Respublikoje. *Jurisprudencija*, 2004, t. 58(50), p. 138–145.
5. BALEVIČIENĖ, K. Subjektai, turintys teisę naudotis valstybės imunitetu nuo kitos valstybės teismo jurisdikcijos. *Jurisprudencija*, 2005, t. 78(70), p. 5–13.
6. BANKAS, E. K. W. *International law: state immunity and the controversy of private suits against sovereign states in domestic courts*, Durham theses, Durham University, 1999.
7. CARTER, B. E.; TRIMBLE, P. R.; BRADLEY, C. A. *International Law*. 547 (4th ed. 2003).
8. CHOUDHARY, V. *Jurisdictional Immunity of Foreign Trading State Enterprises in India and International Law* [interaktyvus. Žiūrėta 2012-11-30]. Prieiga per internetą: <http://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=1669519>.
9. DAVIS, K. C. *Sovereign Immunity Must Go*, 22 ADMIN. L. REV. 383 (1970).
10. DODSON, S. *Mandatory rules*. Stanford Law Review, 2008, Vol. 61, p. 1.
11. 1976 m. JAV valstybės imuniteto aktas [interaktyvus. Žiūrėta 2012-12-15]. Prieiga per internetą: <http://archive.usun.state.gov/hc_docs/hc_law_94_583.html>.
12. GAUKRODGER, D. *Foreign State Immunity and Foreign Government Controlled Investors*, OECD Working Papers on International Investment, 2010/2, OECD Publishing, p 10–11.
13. GILLIAN, T. *International Convention on Sovereign Immunity? Some Problems in Application of the Restrictive Rule*, An; 9 Monash U. L. Rev. 74 (1982–1983).
14. MIKELĖNAS, V. *Tarptautinės privatinės teisės įvadas*. Vilnius, 2001.
15. RANDALL, S. *Sovereign Immunity and the Uses of History*, 81 NEB. L. REV. (2002).

16. SCHULMAN, A. *Sovereign Immunity as a Matter of Responsibility*. [interaktyvus. Žiūrėta 2012-11-30]. Prieiga per internetą: <http://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=1721610>.
17. STEINBERGER, H. State immunity. R. Betnhardt (ed.). *Encyclopedia of Public International Law*, 1992, Vol. IV.
18. *The American Journal of International Law*, Vol. 75, No. 2 (Apr., 1981).
19. 1978 m. Jungtinės Karalystės Valstybės imuniteto aktas [interaktyvus. Žiūrėta 2012-12-16]. Prieiga per internetą: <<http://www.legislation.gov.uk/ukpga/1978/33>>.
20. THRO, W. E. *The Future of Sovereign Immunity* [interaktyvus. Žiūrėta 2012-12-17]. Prieiga per internetą: <http://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=1660685>.

Praktinė medžiaga

21. Europos Žmogaus Teisių Teismo Didžiosios kolegijos 2010 m. kovo 23 d. sprendimas byloje *Cudak prieš Lietuvą* (pareiškimas Nr. 15869/02).
22. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 1998 m. sausio 5 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-1/1998 *V. Stukonis prieš JAV ambasadą*. Kategorija 1.
23. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2003 m. gegužės 7 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-566/2003 *Vilnius Property AS prieš Rusijos Federaciją*. Kategorija 45.5; 83.6.
24. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2001 m. birželio 25 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-203/2001 *A. Cudak (Senkevič) prieš Lenkijos Respublikos ambasadą*. Kategorija 85.2; 121.
25. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2007 m. balandžio 6 d. civilinė byla *S. N. v. Švedijos Karalystės ambasada*, Nr. 3K-3-142/2007.
26. *The Schooner Exchange v. McFaddon* 11 US 7 Cranch, 116, 3 ed 287 (1812).
27. *NML Capital Ltd v Republic of Argentina* [2011] UKSC 31.
28. *I Congreso del Partido* [1983] 1 A.C. 244.
29. *Allen v. Gold Country Casyno* [2006] 05-15332.
30. *Empire of Iran byla*, Vokietijos Federacinis konstitucinis teismas (30 April 1963), 45 ILR 57.
31. *Yessenin-Volpin v. Novosti Press Agency*, 433 F. Supp. 849 (1978).
32. *Borri v. Argentina, Request for a ruling on jurisdiction*, No 11225; ILDC 296 (IT 2005) 88

Rivista di diritto internazionale 856 (2005) (in Italian).

33. *Development Co v. Kelantan Government*. Decision of the House of Lords [1924] A.C. 797.

Kita literatūra

34. Jungtinių Tautų Generalinėje Asamblėjoje 2004 m. gruodžio 2 d. priimta Konvencija dėl valstybių ir jų turto imuniteto (neįsigaliojusi).

JURISDICTIONAL IMMUNITY OF STATES

Neringa Toleikytė

S u m m a r y

Until the 19th century the immunity from the jurisdiction of municipal courts was absolute and it derived from state sovereignty and the equality of states. The doctrine of state immunity originated from customary international law. The decision in the *Schooner Exchange* became a ground of state immunity until it was reconsidered because of the great increase in commercial activities of states. Many have started questioning the legitimate basis of the concept of absolute state immunity and it was suggested to put limits on state immunity.

The power of a domestic court to determine whether it has jurisdiction over another state is a question of private international law. In this context, the court would be faced with the problem of whether a sovereign state can be sued by a private entity in a foreign court.

Restrictive immunity depends wholly on a method by which governmental (public acts) and commercial acts of states are distinguished in order to determine whether to grant immunity or not. A careful review of related cases showed that while civil law countries follow the public and private law

distinction in determining whether to grant immunity, courts in common law countries have simply resigned to the well-known approach in distinguishing between commercial and non-commercial activities of states when faced with claims against sovereign states before domestic or local courts. As it was said in this article, there is no clear boundary between commercial and non-commercial transactions which according to the proponents of restrictive immunity must solely be based on the nature test. There is no common ground to formulate a criterion that would be acceptable to all countries and this in turn has led to persistent divergence in the practice of states.

The complexity of the problem is also determined by the uncertainty in this field concerned with codification and waiver of immunity. The State Immunity Act 1978 (U.K) and Foreign Sovereign Immunity Act 1976 are analyzed as examples of codification of state immunity. Also there were several attempts to codify the state immunity doctrine, but they all failed. Also it must be mentioned that codification is inherently problematic and not the only means of resolving the controversy.

Įteikta 2012 m. gruodžio 14 d.

Priimta publikuoti 2013 m. kovo 21 d.